CİMRİ

MOLIÉRE

Fransızca aslından tercüme eden:
İsmail Hâmi Danişmend

YAYIN NU: 1639
EDEBÎ ESER: 849

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-059-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Özgün Adı: *L'AVARE*

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Son Okuma: Çağla Yılmaz

Tashih: Sümeyye Özdemir

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Baskı ve Cilt: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Molière: Asıl adı Jean-Baptiste Poquelin olan Molière 1622 yılında Paris'te dünyaya geldi. Önceleri saray döşemelerini yapan babasının yanında çalışan Molière yirmili yaşlarının başında babasının ısrarlarına rağmen bu işten ayrılarak Paris'i terk etti. Aynı yıl 9 arkadaşıyla beraber Illustre-Théâtre adlı tiyatroyu kurarak sahneye çıkmaya başladı. Sahne adı olarak Fransa'da bir köy ismi olan Moliére'i tercih etti. Bu isim otuz yıl sonra 1673 yılında hayata gözlerini yumduğunda onunla birlikte ölümsüzleşecekti. Kendisine has mizah duygusuyla kaleme aldığı oyunlar yaşadığı dönemdeki düşünce kalıplarına uymadığından sıklıkla menfi tepkilere neden olsa da eserleri bugün hâlâ tiyatro tutkunlarının alakasını celp etmektedir.

İsmail Hâmi Danişmend (1892-1967): 1892 yılında Merzifon'da dünyaya gelen İsmail Hâmi Danişmend babasının görevi dolayısıyla gittiği Beyrut'ta orta öğrenimini tamamladı. Fransa'da College de France'da İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye'de öğrenim gördü. İstanbul Maliye Mektebi ve Edebiyat Fakültesi ile Mülkiye Mektebi'nde dinler tarihi ve siyasal tarih dersleri verdi. Bağdat'ta Hukuk müdürlüğü vazifesinde bulundu ve Bağdat'ın kaybedilmesine kadar burada kaldı. İşgal döneminde önce Mustafa Kemal Paşa ve Fethi Bey'le *Minber* gazetesini, onun kapanmasının ardındansa *Memleket* gazetesini çıkarttı. Bu gazetede yazdığı milliyetçi yazılar sebebiyle Damat Ferit Hükümeti ve İngilizlerin tepkisini çekerek Anadolu'ya geçti. Sivas Kongresine İstanbul delegesi olarak katıldı ve kongrede divan kâtipliği yaptı. Kongrede Amerikan mandasını savunanlardan olduğu için tepki çekti. Aynı zamanda Sivas'ta çıkartılan *İrade-i Milliye* gazetesinin başyazarlığını yaptı.

Cumhuriyet'in ilanından sonra resmi vazife almayan Danişmend kendisini tamamıyla ilmi çalışmalara adadı. Çok sayıda telif eseri ve çevirisi bulunan İsmail Hâmi Danişmend 12 Nisan 1967 tarihinde böbrek yetmezliği teşhisiyle kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti ve Zincirlikuyu mezarlığına defnedildi.

ÖN SÖZ

Moliére, bu eserini 1668 tarihinde, yani bundan iki yüz yetmiş beş[1] yıl önce yazdı. İlk temsili de yine aynı yılın 9 Eylül'ünde "Palais Royal" sahnesinde oldu. Harpagon adını verdiği hasis rolünü kendisi oynadı; bu suretle bizim *Cimri* diye tercüme ettiğimiz eseri hem yazmış hem oynamış demektir.

Cimri, on senenin 9 Eylülü'nden 9 İlk Teşrini'ne kadar bir ay içinde dokuz kere oynadı; fakat bu ilk temsiller Moliére'e büyük bir muvaffakiyet temin edemedi; 17. asır halkı biraz soğuk davrandı; bunun iki sebebi vardı: Evvela halk eserin inceliklerini, derin psikolojisini, birdenbire kavrayamamış, bu müstesna piyesin insanı kahkahalarla güldüren beşerî bir facia demek olduğunu pek farkında olamamıştı; sebep de şekle aitti; eserin mensur oluşu halkın edebî itiyadına, ananesine uymuyordu, çünkü böyle ciddi komediler o zamana kadar hep manzum yazılmıştı. Mensur şeyler ancak panayır yerlerinde oynanan kaba maskaralıklardan ibaretti; onun için *Cimri*, o zamanın edebî zevkine şekil itibarıyla da hoş gelmedi. Seyirciler içinde yalnız bir kişi bağırarak alkışlıyordu. O da Moliére'in büyük dostu Boileau idi. Eserin hakiki değerini o ilk temsillerde yalnız işte bu bir kişi anlamış ve âdeta müstakbel nesillere önayak olarak bütün taşkınlığı ile alkışlamıştı. *Cimri*, iki ayın dokuzları arasında geçen bir ay içinde dokuz kere temsil edildikten sonra, iki ay hiç temsil edilmedi. Bu fasıla, o ilk muvaffakiyetsizlikten olmuştu; fakat 14 Birincikânun [Aralık] 1668 tarihinde Harpagon tekrar sahnede görülmeye başladı ve Moliére'in 17 Şubat 1673 tarihinde ölümüne kadar beş yıl içinde muhtelif fasılalarla kırk kere daha oynadı.

[1] Çevirinin yapıldığı tarih 1943 idi. (Haz.)

Boileau'un ilk temsillerde tek başına kopardığı alkış, işte bu tarihten sonra gittikçe umumileşmeye başladı. *Cimri*'yi sevenler, nesilden nesile çoğaldı. Gittikçe bu eser yalnız Fransız edebiyatının değil, bütün dünya edebiyatının en güzel eserlerinden sayıldı ve Paris'in "Coméd kumie Francais"inde 1680 tarihinden 1932 tarihine kadar bin altı yüz yetmiş sekiz defa temsil edildi.

***

Moliére'in en çok basılan ve en çok oynanan piyeslerinden olan *Cimri*'yi büyük Türk ve Türkolog Ahmet Vefik Paşa merhum *Azarya* ismi ile Türkçeye "tatbik" etti. Bu "adaptation" merhumun zamanı itibarıyla büyük bir muvaffakiyet eseriydi fakat onun üslubu şimdi çok eskidi. Bugünkü Türk sahnesinde Vefik Paşa'nın eserinden aldığımız şu sözleri dinlemek biraz tuhaf olmaz mı?

"Haşa ki haşa! Ben sadıkınızın ağyare benzetip de vebalime giresiz. Benden ne hata umarsanız umunuz, lakin kendiniz hakkında üzerime bivefalık töhmeti kondurmayınız. Ben sizin ta gönülden vurgun bimera üftadenizim. Cangâhıma emdiğim sütle girmiş gibi bu nâr-ı aşk, canımla beraber sönecektir!"

Bu satırlar, bize tarihî kıymetleri itibarıyla çok tatlı gelebilir ve hatta lezzetle de okunabilir; fakat bugünkü zevkin sahnede böyle "Babıali" üslubunu andıran sözler dinlemeye tahammülü yoktur.

Teodor Kasap da *Cimri*'yi *Pinti Hamit* ismi ile Türkçeye tatbik etmişse de tabii Ahmet Vefik Paşa kadar muvaffak olamamıştır.

Cimri'nin mevzusunu Moliére hayattan mı aldı, kitaptan mı? Bu mesele bilhassa kendisinden sonra birçok müellifleri işgal etmiş ve netice itibarıyla büyük dâhinin eserleri içinde en çok kaynakları olan piyesin bu piyes olduğunda herkes ittifak etmiştir. Bu kaynakların başlıcaları şunlardır:

1- Milattan önce aşağı yukarı 184-250 yılları arasında yaşamış olan Latin kökenli şairlerinden Plautus'un *Aulularia- Tencere* adlı komedisi;

2- İtalya'nın 1474-1533 tarihlerinde yaşamış Rönesans şairlerinden Ludovico Ariosto'nun *Isuppositi* adlı İtalyanca komedisi;

3- 1540-1612 tarihlerinde yaşamış Fransız aktör ve muharrirlerinden Pierre de Larivey'in 1579'da yazdığı *Les Esptits* komedisi;

4- Fransız Akademisinin 1592-1662 tarihinde yaşayan ilk azasından rahip François de Boisrobert yahut Vois-Robert'in 1654'te yazdığı *La Belle Plaideuse* adlı komedisi.

Bir Latin, bir İtalyan ve iki Fransız komedisinden mürekkep olan bu dört kaynağın birincisi, yani Latin şairinin eseri, *Cimri*'nin en mühim kaynağı sayılır; buna nispetle diğer üç eser ikinci derecede kalır. Muhtelif müelliflere göre Moliére bu eserinin mevzusunu teşkil eden esasları Plautus'un *Tencere*si'nden çıkarmış ve diğer üç eserden yalnız bazı sahnelerde mülhem olmuştur.

Bununla beraber, Latin şairiyle Fransız dâhisinin mevzuları arasında çok büyük ve açık farklar vardır. Bu farkların iyice anlaşılması için Plautus'un eseriyle mevzusu hakkında biraz malumat verelim.

Milattan önceki devirlerden kalan bu komedi hakkında her şeyden evvel şu noktayı tespit edelim: Plautus'un hakiki metni milattan sonraki asırlara tam olarak intikal etmemiştir, son kısmı eksiktir, bu kısmı on beşinci asır âlimlerinden Urcecus Codrus tamamlamıştır. Moliére'in gördüğü nüsha işte bu iki müellifin müşterek eseri mahiyetindedir.

Plautus'un *Aulularia-Tencere* adlı komedisinde, Moliére'in Harpagonu'na tekabül eden kahraman, Euclion adındaki fakir bir adamdır. Bu adam bir gün ocağının içinde altın bir tencere bulur, bunu bulduğu günden itibaren zavallı adamın rahatı kaçar; saadet fakirlikle beraber gitmiş, felaket zenginlikle beraber gelmiştir. Çünkü Euclion'un kafasında artık sabit bir fikir vardır: Bulduğu para belki çalınır! Bu korku ile herkesten şüphe etmeye başlar; hizmetçisi Stapphyla'nın hazineyi çalmak için kendisini gözetlediğinden şüphe eder, zengin komşusu Mégadore kızını istemeye geldiği zaman ona da kuşkulu gözlerle bakar, nihayet izdivaca razı olursa da kızı Phendra'nın bütün düğün masrafını müstakbel damadı Megadore'ye yükletir. Fakat Euclion, kızının, yeğeni Lyconide'yi sevdiğinden ve hatta kızın kaçırılacağından bile haberdar olduğu hâlde Megadore'ye muvafık cevap verir, çünkü işin içinde zenginlik ve masrafsızlık gibi tercih sebepleri vardır. Bu sırada düğün yemeğini hazırlamak için aşçılar gelir. Euclion, bunların tencereden bahsettiklerini işitince kendi altın tenceresi zannederek hepsini sopa ile kovar, yine içi rahat edemez; nihayet hazinesini emin bir yere nakletmeye karar verir. Evvela bir mabede, oradan da bir ormana götürür; fakat kızının âşığı Lyconide'nin kölesi Stobile, işin farkına varıp tencereyi çalar. Euclion, hazinesinin nihayet elden gittiğini anlayınca teessürlerini çok güzel bir monologla ifade eder, sonra oradan geçen Liconide'yi yakalayıp sorguya çeker. Tencere meselesinden haberi olmayan genç âşık; soruları, sualleri aşkına ait zannederek ona göre cevaplar ve-

rir ve Euclion da bu cevapları hep para tenceresine ait sanır! Fakat Lyconide, para meselesini sonradan kölesi Strobile'den öğrenince altın tenceresini geri vermeye kalkışır.

Plautus'un metni işte bu noktada kesilmekte ve bundan sonrasını da yukarıda bahsettiğimiz on beşinci asır müelliflerinden Codrus tamamlamaktadır. Onun ilave ettiği netice kısmında Lyconide, altın tenceresini Euclion'a iade ettikten sonra sevgilisi Phedra ile evlenmektedir.

Latin müellifinin bu mevzusu bize bir hasis hâletiruhiyesini değil, fakirlikten birdenbire zengin olmuş bir zavallının şaşkınlığını tasvir etmektedir. Moliére'in yaptığı bu değildir; o her memlekette, her millette her zaman rastlanan cimri tipini eline almış, bu zavallı hastanın içini açmış, kalbini yarmış, ruhi bir teşrih ameliyatına girişmiş ve netice itibarıyla bize cimrilik dediğimiz müzmin hastalığın bütün nöbetlerini, buhranlarını, hezeyanlarını en ince teferruatıyla göstermiştir. Tıpkı Cervantes'in *Don Quijote*'ye yaptığı gibi cinnetin bir nevini, ruhi bir faciayı, iktisadi ve içtimai bir felaketi tahlil etmiş; bu elim illetin bütün acılığını, bütün sefaletini teşhir etmiş, fakat asık suratlı bir âlim ciddiyetiyle değil en havai ve en müstehzi bir şakacı ifadesiyle, en ciddi dersi takrire muvaffak olmuştur. Az, yahut çok, herkes cimridir; cimriliğin temeli, tabiatın insana verdiği tasarruf hissidir. Bu bakımdan en müsrif insan bile esas itibarıyla biraz cimri demektir; çünkü tasarrufunda bir mal vardır ve o malın israfı hakkını kendine hasretmekte belki Harpagon kadar hodbindir. Fakat bu iki derece arasında birçok dereceler daha vardır; bu dereceler cimriliğin, yani Harpagonluğun muhtelif dereceleridir. Bu itibarla herkes az çok, daimi, yahut muvakkat bir Harpagon demektir. Etrafımıza baktığımız zaman bir sürü Harpagonlarla çevrilmiş olduğumuzu görürüz; belki kendimiz de büyük yahut küçük, daimi yahut ani, maruf yahut meşhur bir Harpagon'uz! Herhâlde kendi üstümüze alınmasak bile, her birimiz birkaç Harpagon biliriz. Dünyada her zaman milyonlarca Harpagonlar vardır. İşte bu bakımdan Moliére, Plautus'un yaptığı gibi istisnai bir hâletiruhiyeyi değil, umumi ve beşerî bir vaziyeti teşrih etmiş, insanlığı insanlığa güldürmüş demektir.

Plautus'un Euclion'u ile Moliére'in Harpagon'u arasındaki açık farklardan biri de birincisinin parasını korkusundan toprağa gömmüş bir şaşkın olmasına mukabil, ikincisinin mevcuduyla kanaat

etmeyen, sarf etmediği servetini daima artırmak isteyen cesur bir tefeci, usta bir murabahacı olmasıdır.

Fakat bu büyük farklara mukabil, bu iki tip arasında pek tabii birtakım müşareket noktaları da vardır. Muhtelif hâletiruhiyeler, netice itibarıyla her ikisini de hırçın ve hodbin yapmış, ikisinde de para sevdası evlat sevgisini gölgede bırakmış ve her ikisinde de hırs, o kadar marazi bir şekil almıştır ki nihayet kendi menfaatlerinin bile aleyhine hareket etmekte olduklarının farkında bile olamamışlardır. Fakat bunlar, muhtelif mahiyetteki ihtirasların aynı şekilde tezahür etmiş neticeleri sayılacak şeylerdir.

Bu vaziyete göre Moliére, *Cimri*'nin mevzusunu eski Roma'dan yani kitaptan değil, Fransa'nın on yedinci asır insanlarından, yani hayattan almış demektir.

Plautus'dan doğrudan doğruya mülhem olduğu noktaların en mühimi, hazinesi çalınan Harpagon'un müthiş bir heyecanla söylediği mersiyemsi monoloğudur. Plautus'da da tıpkı böyle bir monolog vardır. Bundan başka bir de *Cimri*'nin beşinci perdesinin üçüncü meclisinde Harpagon'la Valére arasındaki muhavere de Plautus'dan aynen alınmış gibidir; Latin şairinin eserinde de Euclion ile Lyconide arasında böyle bir muhavere vardır. Her iki muhaverede de kız babası paradan bahseder, fakat âşık, kızdan bahsediliyor sanır ve bu yüzden âşıkın aşkına ait sözlerini de kız babası paraya ait zanneder.

Yukarda bahsettiğimiz İtalyan şairi Ariosto'nun eserinde de zengin bir aile kızının sevdiği bir delikanlı, kızın evine uşak sıfatıyla girer, eski uşaklardan biri bunu kıskanır, nihayet bazı maceralardan sonra delikanlı babasını bulur ve bu sayede sevgilisiyle evlenir. Moliére'in eserinde bu delikanlı Valére adını almış, vekilharç sıfatıyla Harpagon'un evine girmiş ve o da birtakım maceralardan sonra son perdede babasını bulunca Harpagon'un kızıyla evlenmiştir.

Boisrobert'in eserinde de borç para isteyen bir delikanlı vardır. Bu gence para yerine birtakım hırtı pırtı verilir ve nihayet delikanlı bu işi yapan tefecinin kendi babası olduğunu anlar. Moliére'in eserinde Cléante adını taşıyan bu delikanlı, Harpagon'un oğludur ve o da birtakım simsarlar vasıtasıyla borç para alırken birtakım eski püskü almak mecburiyetinde kalır ve nihayet bunu yapan murabahacının kendi babası olduğunu anlar.

Larivey'in eserinde ise, tıpkı Plautus'da olduğu gibi parası çalınmış bir cimrinin uzun bir teessür monoloğu vardır.

Moliére, teknik teferruat itibarıyla, bütün bunlardan ilham almış olabilir. Fakat şurası muhakkaktır ki bütün bu teferruata rağmen eserin esas fikriyle umumi mevzusu orijinaldir ve Goethe'nin dediği gibi, Moliére'in dehası bu eserde "büyük bir fecaati harikulade bir azametle" tasvir etmektedir.

İ.H. Danişmend

ŞAHISLAR

HARPAGON; Cléante'la Élise'in babası, Mariane'ın âşığı.
CLÉANTE; Harpagon'un oğlu, Mariane'ın sevgilisi.
ÉLISE; Harpagon'un kızı, Valére'in sevgilisi.
VALÉRE; Anselme'in oğlu, Élise'in sevgilisi.
MARIANE; Cléante'ın sevgilisi, Harpagon'un sevdiği.
ANSELME; Valére ile Mariane'ın babası.
FROSINE; kılavuz kadın.
SIMON USTA; simsar.
JACQUES; Harpagon'un aşçısı ve arabacısı.
LA FLÉCHE; Cléante'ın uşağı.
CLAUDE KADIN; Harpagon'un hizmetçisi.
BRINDAVOINE, LA MERLUCHE; Harpagon'un uşakları.
KOMİSER ve KÂTİBİ.
Vaka Paris'te, Harpagon'un evinde geçer.

PERDE I

SAHNE I

VALÉRE, ÉLISE

VALÉRE: Lütfettiniz, beni sevginize inandırdınız, beni mi minnettar ettiniz, şimdi de mahzun duruyorsunuz, bu nasıl şey Élisecigim? Ben sevinip dururken, ne yazık ki sizin ah çektiğinizi görüyorum. Yoksa beni mesut ettiğinize canınız sıkılıyor, aşkıma kapılıp bana verdiğiniz sözden pişman mı oluyorsunuz?

ÉLISE: Sizin için yaptığım hiçbir şeyden ben pişman olamam. Bana bunları öyle sihirli bir kudret yaptırıyor ki başka türlü hareket etmek elimden gelmez. Fakat doğrusunu isterseniz bu işin sonu beni endişelendiriyor. Korkarım, sizi sevmekte pek ileri gittim.

VALÉRE: Aman, Élise! Bana sevgi gösterdiniz diye korkacak ne var?

ÉLISE: Ah, belki yüz türlü şey… Babamın öfkesi, ailemin tekdirleri, el âlemin alayları; üstelik bir de kalbinizin değişmesi ihtimali, hele Valére, temiz bir aşkın ne kadar ateşli olduğunu bildikleri hâlde siz erkeklerin buna karşı gösterdiğiniz haince soğukluk.

VALÉRE: A! Beni başkalarına benzetmek gibi bir haksızlık etmeyin. Her şeyden şüphe edin, ÉLISE, yalnız size karşı vazifemi yapacağımdan şüphe etmeyin. Ben sizi o kadar çok seviyorum ki böyle bir şey elimden gelmez. Unun için ömrüm oldukça sizi seveceğim.

ÉLISE: İlahi Valére, herkes böyle der. Sözlerine bakınca erkekler hep birbirine benzerler; fakat birbirlerine benzemedikleri ancak hareketlerinden belli olur.

VALÉRE: Mademki bizim ne olduğumuz ancak hareketlerimizden belli oluyormuş, o hâlde bari aşkım hakkında hüküm verebilmek için ne yapacağımı bekleyin, hem de insanı inciten tahminlerin yarattığı yersiz korkulara kapılıp bende kabahat aramayın. Rica ederim, insanın haysiyetine dokunan şüphelere kapılıp beni öldürmeyin. Aşkımın samimiliğini size bin bir delille göstermek için bana meydan bırakın.

ÉLISE: Ah, ne yapayım; insan sevdiklerine o kadar kolaylıkla inanıveriyor ki, evet Valére, ben sizin kalbinizin beni aldatabileceğine ihtimal veremem. Sizin beni gerçekten sevdiğinizi biliyorum ve bana sadık kalacağınızdan da eminim. Bundan hiç şüphe etmek istemem, onun için sadece beni ayıplamalarından endişe ediyorum.

VALÉRE: İyi ama böyle bir endişeye ne lüzum var?

ÉLISE: Eğer herkes sizi benim gözlerimle görmüş olsaydı, o zaman hiçbir şeyden korkmazdım; çünkü ben sizin için katlandığım her şeye sizi layık görüyorum. Bir defa meziyetleriniz size gönül vermemi mazur gösterir, sonra da kaderim beni size bir de minnettarlıkla bağladı. Her zaman, bizi ilk defa birbirimizle karşılaştıran o korkunç kaza gözümün önüne geliyor; canımı azgın dalgalardan kurtarmak için size hayatınızı tehlikeye attıran o asil ruhunuzu düşünüyorum. Beni sudan çıkardıktan sonra bana nasıl şefkatle baktığınız, ne zamanın ne de güçlüklerin söndüremediği şiddetli sevginizin devamlı alakaları aklıma geliyor; o alakalar ki size annenizi, babanızı, memleketinizi unutturdu, sizi buralarda alıkoydu; benim hatırım için size vaziyetinizi değiştirtti, beni görebilmek için size babamın hizmetçisi olmayı bile kabul ettirdi. Şüphesiz, bunlar bende çok güzel bir tesir yaratıyor hem de size verdiğim sözü kendimce haklı bulmama kâfi geliyor; fakat bunlar benim hareketimi başkalarının da haklı bulmalarına belki kâfi gelmez, sonra başkalarının da benim gibi düşüneceklerine pek emin değilim.

VALÉRE: Bütün bu söylediklerinizden ben yalnız sevgimle size layık olmak istiyorum. Başkalarının neler düşüneceklerine ge-

lince; babanız sizi el âleme karşı haklı göstermeye Allah için gayret ediyor; onun aşırı cimriliği, evlatlarına karşı gösterdiği nobranca muamele, daha garip şeyleri bile mazur gösterebilir. Size babanızdan böyle bahsettiğim için beni affedin ÉLİSEciğim. Biliyorsunuz ki bu bahiste güzel şeyler söylemek mümkün değildir, ama eğer umduğum gibi annemle babamı bulabilirsem onun bize karşı müsait davranması için pek fazla zahmet çekmeyiz. Onlardan sabırsızlıkla haber bekliyorum, beklediğim haber gecikirse gidip bu işle kendim meşgul olacağım.

ÉLISE: Aman, Valére, sakın buradan bir yere kımıldamayın, siz yalnız babamın gözüne girmeye bakın.

VALÉRE: Bunun için ne yaptığımı görüyorsunuz, hizmetine girmek için nasıl ustaca dalkavukluklar ettiğimi biliyorsunuz, kendisine hoş görünmek için onu nasıl sevimli buluyormuşum gibi davranıyorum; teveccühünü kazanmak için her gün ne kılıklara giriyorum. Bu işte epeyce yol aldım; tecrübemle görüyorum ki insanların dostluğunu kazanmak için karşılarında arzularını kendi arzumuz gibi göstermekten, inandıkları şeylere inanmaktan, kusurlarını [bile] gökyüzüne çıkarmaktan, her yaptıklarını alkışlamaktan daha güzel bir çare yoktur. Dalkavuklukta fazla ileri gitmeye korkmaya lüzum yoktur; onlara yapılan oyun istediği kadar belli olsun, en kurnaz insanlar bile dalkavukluğa körü körüne inanırlar; bir de methediyormuş gibi göründükten sonra ne kadar gülünç ne kadar yersiz olursa olsun, yutturulamayacak şey olmaz. Bu benim yaptığım, ciddiliğe pek o kadar uyar bir iş değildir; ama ne yapmalı, insanlara muhtaç oldunuz mu onlara uymak lazım, mademki onlar yalnız bu yoldan elde edebiliyoruz, o hâlde suç; pohpohlayanlarda değil, pohpohlanmak isteyenlerdedir.

ÉLISE: İyi ama günün birinde hizmetçi kız bizi ele verir diye düşünüp buna karşı niçin kardeşimi elde etmeye çalışmıyorsunuz?

VALÉRE: İkisi birden idare edilemez; baba ile oğulun tabiatları birbirinin o kadar zıttı ki, ikisinin birden itimadını kazanmaya imkân yok. Ama siz, bir yandan kardeşinizle meşgul olun;

kendisini bizden yana çevirmek için kardeşliğinizden istifade edin. İşte kendisi de geliyor, ben gidiyorum. Onunla konuşmak için bu fırsatı kaçırmayın; ama sakın bizim işin söylenmesi münasip taraflarından başkasını söylemeyin.

ÉLISE: Bilmem ona bu sırrımı açmaya cesaret edebilecek miyim?

SAHNE II

CLÉANTE, ÉLISE

CLÉANTE: Seni yalnız bulabildiğime çok memnun oldum kardeşim; sana bir sırrımı söylemek için böyle bir fırsatı dört gözle bekliyordum.

ÉLISE: Öyle ise kulak kesildim, kardeşim. Ne söyleyecektin?

CLÉANTE: Bir kelime içinde birçok şeyler: Seviyorum.

ÉLISE: Seviyor musun?

CLÉANTE: Evet, seviyorum. Fakat babama tâbi olduğumu ve evlat sıfatıyla onun hükmünde bulunduğumu, bizi dünyaya getirmiş olanların rızaları olmadan kimseye söz veremeyeceğimizi, onların Allah tarafından bizim arzularımıza hâkim olduklarını ve bizim bu arzularımızı ancak onların tayin edecekleri şekilde göstermekle mükellef bulunduğumuzu, onların kalbinde bizimki gibi çılgınca sevdalar bulunmadığı için bizden daha az aldanabileceklerini ve bizi alakadar eden bir şeyi bizden daha iyi görebileceklerini, bu gibi şeylerde ihtirasımıza körü körüne kapılıp gitmektense onların tecrübelerine bel bağlamanın daha doğru olacağını ve gençlik ateşine kapılmanın bizi çok defa en tehlikeli uçurumlara sürüklediğini bildiğim için daha ileri gidemiyorum. Benim sana bütün bunları söylemekten maksadım, bunları bana söylemek maksadından seni kurtarmaktır, kardeşim; çünkü kalbimdeki aşk artık söz anlamaz oldu; onun için, rica ederim, beni tekdir etme.

ÉLISE: Sevgilinle birbirinize söz verdiniz mi, kardeşim?

CLÉANTE: Vermedik, ama ben söz vermeye karar verdim; onun için beni bu sevdadan vazgeçirmek üzere seksen dereden su getirmeye kalkışmamanı tekrar rica ederim.

ÉLISE: Sen beni o kadar acayip bir mahluk mu sanıyorsun, kardeşim?

CLANTE: Hayır kardeşim, fakat sen kimseyi sevmiyorsun. Sevmediğin için derin bir aşkın kalbimizi nasıl tatlı tatlı zorladığını bilemezsin; işte bunun için ben senin mantığından korkuyorum.

ÉLISE: Aman kardeşim! Benim aklımdan, mantığımdan hiç bahsetmeyelim. Dünyada hiç olmazsa ömründe bir defa olsun aklı başından gitmemiş insan olamaz; onun için eğer ben de sana kendi kalbimi açacak olursam belki sen beni kendinden bir kat daha mantıksız bulursun.

CLÉANTE: Ah, yarabbi! Ne olurdu, senin kalbin de benim gibi…

ÉLISE: Şimdi, evvela senin işini bitirelim; söyle bakayım, sevgilin kim?

CLÉANTE: Bir müddettir bu taraflarda oturan, her göreni hayran edecek kadar güzel bir kız. Allah ondan güzel şey yaratmamış, kardeşim. Ben kendisini görür görmez aklım başımdan gitti. Adı Mariane; başında ihtiyar bir annesi var, bu kadıncağız hemen daima hasta, o güzel kız da onu öyle seviyor ki, şaşarsın. Annesine öyle şefkatle bakıyor, öyle acıyor, öyle teselli veriyor ki, görsen yüreğin acır. Her yaptığı şeyi çok sevimli bir hâlle yapıyor, her hareketinde bin türlü güzellik görünüyor. O kadar cana yakın tatlılığı, insanı saran bir iyiliği, hayran eden bir nezaketi, bir… Ah, kardeşim, kendi gözünle görmeni ne kadar isterdim.

ÉLISE: Öyle tarif ettin ki âdeta görmüş gibi oldum, zaten senin kendisini sevmiş olman bile bana onun hakkında bir fikir vermeye yeter.

CLÉANTE: El altından öğrendiğime göre, maişetçe biraz sıkıntı içindeymişler; onun için ne kadar idareli davransalar gene bütün ihtiyaçlarını temin edemiyorlarmış. Düşün bir kere, kardeşim; sevilen bir kimsenin hâlini vaktini düzeltmek, namuslu bir ailenin ufak tefek ihtiyaçlarını belli bile etmeden temin edivermek insana ne büyük bir saadet verir. Babamın cimriliği yüzünden benim bu saadetten mahrum kalışım, o

güzel kızı sevdiğimi gösterecek hiçbir harekette bulunamayışım benim için ne acı bir şey, anlarsın.

ÉLISE: Evet, ne kadar üzüldüğünü anlıyorum, kardeşim.

CLÉANTE: Ah, kardeşim, tahmininden çok fazla üzülüyorum. Dünyada babamızın bize yaşattığı şu pintice hayat, bize çektirdiği şu müthiş parasızlıktan daha acı ne olabilir? Gençliğimiz geçip de artık hiçbir hayrını göremeyeceğimiz bir çağa geldikten sonra elimize geçecek mal ne işimize yarayabilir? Cep harçlığımı bile bin yerden borç alarak temine mecbur olduktan sonra, insan içine çıkabilecek bir elbise parası bulabilmek için seninle birlikte her gün seksen tüccarın kapısını çalmaktan başka çare bulamadıktan sonra, elimize geçecek para neye yarar? Sözün kısası, benim senden istediğim, bu hislerim için babamın ne düşündüğünü anlamak isterken senin de bana yardım etmen; eğer babam buna razı olmazsa sevdiğim kızla başka bir memlekete gidip Allah ne verirse onunla geçinmeye karar verdim. Bunun için her tarafa başvurup ödünç para aratıyorum; senin de vaziyetin benimki gibi ise, babamız da arzularımıza karşı gelirse biz de kendisini burada yüzüstü bırakırız, o çekilmez cimriliği yüzünden bize çektirdiği azaplardan kurtuluruz.

ÉLISE: Doğrusu babam gün geçtikçe bize annemizin yokluğunu büsbütün hissettiriyor, hem de…

CLÉANTE: Babamın sesi geliyor. Haydi biz buradan çıkalım da sözümüze başka bir tarafta devam edelim; ondan sonra kuvvetlerimizi birleştirip tekrar gelir, onun o taş yüreğine ikimiz birden hücum ederiz.